

23.73x25.76	1/2	עמוד 10	ספרים - הארץ	01/01/2016	51207065-6
מאגנס הוצאת ספרים אידאולוגיה ונוף - מאת דורון ב - 25910					

קבורה ציונית הולמת

אידיאולוגיה ונוף סמלי: קבורתם בשנית של אנשי שם יהודיים באדמת ארץ ישראל 1967-1904

דורון בר. הוצאת מאגנס, 252 עמודים, 96 שקלים

העלאת עצמותיהם של הרצל, פינסקר, סוקולוב, ז'בוטינסקי ועוד מנהיגים רבים אחרים וקבורתם מחדש בארץ נועדה ליצור מסורת ציונית חדשה ומודרנית. כך לבשו הלוויות החגיגות אופי לאומי ויצרו מעין תיאטרון חינוכי להמונים יעד בירן

ספרו של דורון בר הוא מעין לקסיקון לקבורה בשנית בארץ ישראל, שנהגה בתרבות הציונית במאה ה-20. לכאורה נדמה שהמנהג הזה שייך למסורת יהודית רבת שנים, אך למעשה זו דוגמה טובה לאופן שבו תרבויות לאומיות עושות שימוש במסורות קדומות כדי ליצור מנהגים חדשים ומודרניים. תקדים מן התורה מוכר אמנם מסיפורי בראשית, בדמות העלאת עצמותיהם של יעקב ויוסף מצרים, אך מלבדו איננו שומעים רבות על המנהג. אפילו בבית הקברות המפורסם של בית שערים מן המאות הראשונות לספירה היו רוב הנקברים בני הארץ וסביבותיה. שר הפנים הראשון, יצחק גרינבוים, אכן חיבר בין התנ"ך לציונות כנאומו במסיבת העיתונאים לרגל העלאת עצמותיו של הרצל, והידה את דימויו של הרצל כמשיח בן יוסף: "זו הפעם השנייה מאז העלאת עצמות יוסף, שמעלה העם את עצמות מנהיגו בנימין זאב הרצל, יוצר תקופת השחרור וראשית הגאולה של ישראל" ("דבר", 1.8.1949).

טלטל גופתו — או עצמותיו — של מת מקצה העולם ועד קצהו היה בימי הביניים מטלה מורכבת, אך התחבורה המודרנית הקלה את המלאכה והפכה את העלאתן של עצמות גיבורי האומה לחלק מהשפה הלאומית החדשה. במאות האחרונות עלו יהודים בסוף ימיהם לירושלים כדי להיקבר בהר הזיתים, מתוך אמונה שתחיית המתים תתחולל בירושלים, ואלה שלא זכו להיקבר במוקד האפוקליפסה ייאלצו לסבול מגלגולי מחילות. במנהג הציוני נהפכה הארץ כולה למתחם קבורה אפשרי, אך לא ליהודים פשוטים שהחליטו על דעת עצמם לעלות לארץ הקודש, אלא לבניה הנבחרים של האומה. הם זכו בכבוד הזה בין השאר במחשבה על הפנתאון המכובד שיתעצב כתוצאה מכך. הדפוס הכמריסטורי שאומץ כאן, כמו בסמלים ציוניים אחרים, יוצר תחושת המשכיות אף על פי שלתוכו נוצק תוכן חדש. יותר מאשר קיומה של מצוות חסד של אמת, לבשו הלוויות של המנהיגים הציונים אופי לאומי ויצרו מעין תיאטרון חינוכי להמונים.

בקהילות ישראל השונות נהגו להניח בקברי המתים שיק עפר מהר

ההווה הנושאת את שם ספרו האוטו־פי; או בירושלים בירת הנצח? ניצחון זה של ירושלים בתחרות משקף גם את נטיית נפש העמוקה של התנועה הציונית. הרצל נקבר אמנם בירושלים אבל בפנתאון חדש במערב העיר, ולא בתחומי האגן הקדוש המסורתי, שלא היה נגיש באותן שנים. בתחומה העתיק של ירושלים נעשה ניסיון מוקדם ליצור פנתאון לאומי. ב-1934 הובא פינסקר לקבורה שנייה, בתוך מערה מימי הבית השני בהר הצופים, שעל אחת הגולסקמאות שהתגלו בה נחרט שמו של ניקנור — מציב הדלתות במקדש. הסמליות של הישן והחדש, המקדש והאוניברסיטה שעל הר הצופים כמעט מושלמת, אך רק אוסישקין הספיק להיקבר במערה לפני שהדרך להר הצופים נחסמה ב-1948.

פנתאון אלטרנטיבי, ספונטני יותר כניכול, התגבש ברחוב טרו־מפלדור בתל אביב. שם נקברו בין השאר י"ח ברנר, מקס נורדאו, אחד העם וחי"ל ביאליק. הוא משקף את מאמצייהם של קברניטי העיר להציב בה במרכז של המפה הציונית, וגם את כמיהתה של העיר העברית לסוג של נורמליות הבאה לידי ביטוי בבית



ארוננו של הרצל מגיע לתל אביב, 1949. היכן ייקבר צילום: אלון דוד / לע"מ

שחורה מלאים עפר מקבריהם של דמויות שנבחרו בקפידה: שרה אהרן־נסון, יוסף טרומפלדור, עולי הגרדום, פרוצי כלא עכו וחללי אלטלנה.

ההמונים לא באו
ההתרוצצות המתוארת בספר בין הפנתאונים השונים שקמו בארץ משקפת היטב את הנפש הציונית המפוצלת. כך, למשל, התחרו העיריים הגדולות ביניהן על קבורת הרצל. האם ייקבר חוזה המדינה בחיפה, עיר העתיד שלו; בתל אביב, עיר

קברות עירוני מכובד. פנתאון נוסף קם על שפת הכנרת. כשנקברה בו רחל המשוררת, נהפכו שירי הגעגועים שלה לשנים הטובות בכנרת שלפני מחלת השחפת לגעגוגים קולקטיביים של בני דורה לימיה הקצרים של העלייה השנייה. כשנקבר בר שם ברל כצנלסון, בעיקר ממניעים אישיים, נהפך המקום לאתר חשוב של תנועת העבודה, ומשום כך הועלו לשם מאוחר יותר גם עצמותיהם של נחמן סירקין, משה הס ודב בר בורוכוב. אף על פי שמצבת קברו של בר בורוכוב הובאה מקייב יחד עם עצמותיו, היא לא הוצבה לבסוף בבית הקברות בכנרת; נראה שהיתה גלותית מדי בעיני בני המקום, והכתובת על גביה היתה ביידיש. היידיש אמנם מילאה תפקיד חשוב בהגותו הלאומית של בורוכוב, אך בבית הקברות של חסידי העברית האדוקים מחצר כנרת לא נמצא לה מקום.

הקבורה בשנית הפגינה לעתים גם תכונות של תוכנית ריאליטי. בעוד שהרצל ורוטשילד נותרו פופולריים גם במותם והמונים הגיעו ללוותם בדרכם האחרונה, בהלווייתם של נקברים חשובים אחרים, כגון נחום סוקולוב ופרץ סמולנסקי, היתה נורמליות מביתה. סוקולוב נקבר בחלקת

51207071-3	01/01/2016	הארץ - ספרים	עמוד 10	2/2	25.09x29.27
מאגנס הוצאת ספריסאיטולוגיה ונוף - מאת דורון ב - 25910					



בית הקברות טרומפלדור בתל אביב. סוג של נורמליות
צילום: עופר וקנין

תעקש וכתב כי "במקום שנשכב ונ" דון על דרך קבלת סרטיפיקט לזאב ז'בוטינסקי מהממשלה, נשכב ונדון כי צד תלמידיו יכולים לקבל לידם את רסן השלטון ואז, בין היתר, יושלם כיצוד הצוואה". מובן כי גלותן המ" תמשכת של עצמות המנהיג הר" וויזיוניסטי, בגזירתה של ממשלת השמאל, שימשה היטב גם את תע" מולת חרות, והלמה את האתוס של הצודקים הנרדפים. יצחק שלו אף חיבר שיר שבו השווה בין הונחת גור פתו של ז'בוטינסקי בגלות לגאולת גופתו של שאול מלך ישראל מעל חומות בית שאן בידי אנשי יבש גל" עה. עוד נכתב בשיר: "עמקה ענותך מאוד, המגורש מגו! הן גורשת מא" רץ מאו, עוד במשול פה אויב, וע" תה, — גם עתה יגרשוך, אחינו זאב!" ("מעריב", 27.7.1962).

רק פרישתו של בן-גוריון מרא" שות הממשלה והחלפתו בידי אשכול הובילו לבסוף לקבורה רשמית למ" חצה של ז'בוטינסקי בהר הרצל. ערי ז'בוטינסקי הכריזו בראיון עיתונאי כי הוא רואה בהחלטת הממשלה "ניצחון גדול לראש בית", כאשר ההיסטוריה עצמה כאילו מכריחה את יריביו לה" כיר באופן פומבי בו, ומתוך כך גם בנכונות דרכו".

פנתאון אלטרנטיבי, ספונטני יותר כביכול, התגבש ברחוב טרומפלדור בתל אביב. שם נקברו בין השאר י"ח ברנה, מקס נורדאו, אחד העם וח"נ ביאליק. הוא משקף את מאמציהם של קברניטי העיר להציבה במרכז המפה הציונית

ולהימנע מטקסיות יתר ומפול" חן מתים. אך המתים שנקברו בש" נית ביוזמת הממשלה באותן שנים מעידים כי מערכת השיקולים של בן-גוריון היתה כרוכה ביריבותו הפו" ליטית עם הרוויזיוניסטים. גם צבי לוריא הציע בישיבת הנהלת הסוכ" נות היהודית לקבוע מכסה למנהיגים שיועלו לקבורה בישראל. הסיבה לכך היתה חששו מהעלאתן של עז" מות ז'בוטינסקי: "תארו לכם מה ית" רחש כאן. יהיה קבר של ז'בוטינסקי, ולשם תהיה עליית רגל עם טקסים ואוטובוסים".

ערי ז'בוטינסקי מצדו הוסיף לה"

החברה בישראל: גלות וארץ ישראל, תל אביב, ירושלים או ההתיישבות העובדת, דתיים מול חילונים ופצעים פתוחים מימי ניל". ויותר מכל אלה — סוציאליסטים מול רוויזיוניסטים. הפרק המעניין ביותר בספר עוסק בקבורתו בשנית של ז'בוטינסקי וחור" שף בבירור את הפן הפוליטי שבמ" נהג זה. ממחקרו של בר משתמע כי למאבקי הכוח בין מפא"י ובן-גוריון לחרות ובגין היתה השפעה ממשית על דפוסי הקבורה בשנית בעשורים הראשונים של המדינה.

בצוואתו ביקש ז'בוטינסקי שעז" מותיו יובאו לקבורה בארץ בהוראתה של ממשלת ישראל. כן, אף על פי שהמשפחה או תנועת הח" רות היו יכולות להעלות את עז" מותיו באופן פרטי, התעקש הבן ערי ז'בוטינסקי לממש את הצוואה בהוראה ממשלתית רשמית. בן-גור" ריון חזר וטען כי "חובת מדינת יש" ראל היא בראש ובראשונה להעלות ארצה יהודים חיים שיבנו המדינה והאומה העברית, ולכן דואגת מדינת ישראל. שכרם של האישים הראויים לכך יישמר בלב העם, בלי הבדל היכן נמצאות עצמותיהם".

לכאורה זה טיעונו של אדם נאור, המבקש להציב במרכז את החיים

המנהיגים הציונים בהר הרצל, מקום מכובד ביותר, אך ב"דיעות אחרות נות" נכתב: "ההמונים לא באו. לא למבואות העיר ולא למוצאותיה. (...) נשכח נחום סוקולוב, נשכח מן הלב כפי שנשכחו מנהיגים ציוניים אחר" רים. הצעירים, הצברים, העולים החדשים מקרוב באו שנתקלו במסע הלוויה שאלו: מי זה נחום סוקולוב?" המאמצים להעלות עצמות הולי" דו גם רגשות קנאה וקיפוח. משה שרת כתב לשגרירות בלונדון כי עליהם להשתדל ולהעלות את עז" מות חללי הבריגדה היהודית בין השאר משום ש"הולכת ומחריפה בק" רב משפחות חללי הבריגדה וחבריהם לנשק תחושת העלבון והקיפוח לג" ביהם — כאילו נשכחו מלב, ואין להם חלק ונחלה בכבוד ובהערצה שרוחש העם לאלה אשר על ידי קורבן חייהם סללו את הדרך לגאולה". בסופו של דבר, סירובה של בריטניה להעתיק את קבריהם של חיילי האימפריה ממקום אחד למשנהו התגלה כמכ" שול בלתי עביר במקרה זה.

עתה יגרשוך אחינו זאב

הפוליטיקה של המוות משקפת את הפוליטיקה של החיים, והקבורה בשנית משקפת את כל קווי השבר של